

10. évfolyam osztályvizsga – Biológia

A 10. osztály végén megtörténő **szóbeli** biológia záróvizsga („kisérettségi”) a két éves tanulási folyamat zárásaként a következő témaköröket öleli fel:

1.1. A biológia tudománya

- A biológiai kutatások alapvető céljait, főbb területei
- Ismertesse a tudományos vizsgálatok menetét, műveleteit alkalmazza vizsgálat- és kísérletelemzésekben

1.2. Fizikai, kémiai alapismeretek

- Hasonlítsa össze a diffúzió és az ozmózis jelenségét.
- Magyarázza az enzimek előfordulását (minden sejtben működnek), az enzimműködés lényegét, optimális feltételeit, utóbbit tudja összekapcsolni szervezete jellemző értékeivel (testhőmérséklet, pH, ionkoncentráció).
- Magyarázza az enzimhibán alapuló emberi betegségek (tejcukorbetegség, fenilketonúria) okait és következményeit, ismerteti a megelőzés lehetőségeit. Ismerje fel a kapcsolatot az egészségi állapot és az enzimműködéshez szükséges vitaminok, fémionok között.

2.1.1. Elemek, ionok

- Magyarázza a C, H, O, N, S, P, Ca²⁺, Mg²⁺, Fe²⁺, I, F szerepét az élő szervezetben.
- A víz biológiai szerepe
- Magyarázza a szén-dioxid és az oxigénmolekula jelentőségét az életfolyamatokban.

2.1.3. Lipidek

- A lipidek főbb csoportjai és biológiai szerepük az élővilágban
- Végezzen el a zsírok oldódásával kapcsolatos kísérletet, kapcsolja össze a zsírok biológiai szerepével.

2.1.4. Szénhidrátok

- Értelmezze a szénhidrátok természetes előfordulásai és az élő szervezetben betöltött szerepük közötti összefüggést.
- Hasonlítsa össze a következő szénhidrátokat íz, vízoldhatóság és emészthetőség szempontjából: szőlőcukor, keményítő, glikogén, cellulóz.
- Végezze el és értelmezze a keményítő jóddal történő kimutatását (Lugol-próba), és ismerje fel a keményítőszemcséket mikroszkópban és mikroszkópos képen.
- Magyarázza, miért édes a sokáig rágott kenyér.

2.1.5. Fehérjék

- Ismertesse a (egyszerű) fehérjék monomerjeit (aminosavak), a monomerek közötti jellemző kötéstípust (peptidkötés), magyarázza az elsődleges szerkezet fontosságát (térbeli szerkezet, funkció meghatározása).
- Végezze el és magyarázza a fehérjék kicsapódását bemutató kísérleteket (hő, sav, könnyűfém-sók, nehézfém-sók, alkohol, mechanikai hatás).

2.1.6. Nukleinsavak, nukleotidok

- Ismertesse a nukleotidok általános szerkezetét!
- Ismertesse az ATP biológiai jelentőségét!
- Magyarázza, hogyan rejlik a DNS szerkezetében az információhordozó és az információátadó szerep.
- Magyarázza ábra alapján a DNS duplikáció folyamatát.

2.2.1. Felépítés és lebontás kapcsolata

- Hasonlítsa és kapcsolja össze az élőlények felépítő és lebontó folyamatait. Hasonlítsa össze az élőlényeket energiaforrás szempontjából !
- A fotoszintézis jelentősége és folyamata
- Hasonlítsa össze a biológiai oxidációt és az (alkoholos és tejsavas) erjedést (biológiai funkció, sejten belüli helyszín, energiamérleg, kiindulási vegyületek, végtermékek).
- Mutassa ki az alkoholos erjedés, illetve a biológiai oxidáció során keletkezett gázt meszes vízzel, magyarázza a tapasztalatokat.

2.3.1. Eukarióta sejtalkotók

- Az eukarióta sejt felépítésének értelmezése rajz segítségével.
- Ismerje föl mikroszkópban és mikroszkópos képeken a sejtfalet, zöld színtestet, sejtmagot, zárványt.

2.3.2. Elhatárolás és összeköttetés

- Ismertesse a biológiai hártvány (membránok) szerepét (anyagforgalom, határolás, összeköttetés, jelölés, jelfogás) és magyarázza felépítésük általános elvét.
- Hasonlítsa össze a passzív és az aktív szállítás lényegét (iránya, energiaigénye).
- Magyarázza az endo- és exocitózis folyamatát, hozzon fel példákat ezekre saját szervezete működésében.
- Mozgás az Procisták országában
- A sejtciklus és a sejtosztódás

2.3.6. A sejtműködések szabályozása és a sejtek közötti kommunikáció

- Értelmezze leírt példa alapján a sejten belüli és a sejtek közötti jelforgalmi hálózatok biológiai jelentőségét a sejt működésének szabályozásában, a sejtek közötti kommunikációban.
- Ismertesse, hogy a sejt hogyan válaszolhat külső és belső ingerekre (sejten belüli anyag koncentráció változása, működésének megváltozása: alak-, anyagcsere- vagy elektromos változás, elválasztás, génátírás).

3.1.1. Vírusok

3.1.2. Prionok

3.2.1. Prokarióták (Baktériumok)

- Ismertesse a baktériumok felépítését, hogy méretük mely mérettartományba esik.
- Ismertesse a baktériumok környezeti, evolúciós, ipari, mezőgazdasági és Ismertesse a leggyakoribb baktérium által okozott emberi megbetegedéseket (név, ismertebb tünetek), a megelőzését és a védekezés lehetőségét.
  - Ismertessen fertőtlenítési, sterilizálási eljárásokat. Magyarázza a vírus és baktérium által okozott betegségek eltérő kezelésének az okát.
  - egészségügyi jelentőségét; magyarázza ezek kapcsolatát változatos anyagcseréjükkel.

3.2.2. Eukarióták - Egysejtű szerveződés

- Hasonlítsa össze a prokarióta és az eukarióta sejt felépítését és működését: közös jellemzők és alapvető különbségek. Értékelje ezek jelentőségét.

3.3.1. Gombák

3.4. Szövetek, szervek, szervrendszerek

3.4.1. Evolúciós újítások a növényvilágban

- növényi szövetek, szervek megjelenése és a szárazföldi élethez való alkalmazkodás
- növényi szövetek csoportosítása és jellemzése
- növények szervei –vegetatív és a reproduktív szervek megjelenése az evolúció során és alkalmazkodás a szárazföldi élethez
- Vizsgáljon fénymikroszkóppal növényi szövetpreparátumot (hajszálgöyökér, lágy szár, levél keresztmetszet), készítsen bőrszövet-nyúzatot (pl. hagyma allelél). Vizsgáljon kristályzárványt. Értelmezze a látottakat, mikroszkópos képen is.
- Ismertesse a szervek alapvető funkcióit
- Magyarázza a fás szár kialakulását, az évgűrűk keletkezését fatörzs keresztmetszetén. Vizsgáljon mikroszkópban gázcserenyírást és értelmezze a látottakat, mikroszkópos képek alapján is. Végezzen el növényi anyagszállítással kapcsolatos kísérletet, magyarázza a tapasztaltakat
- Értelmezze a virágos növények fajfenntartó működéseit (mag-, illetve termésképzés, vegetatív szervekkel történő szaporodás)
- Hasonlítsa össze az ivaros és az ivartalan szaporítás előnyeit és hátrányait
- Ismertesse a növények főbb ivartalan szaporítási módjait (tőosztás, dugványozás, oltás, szemzés, klónozás)
- Magyarázza a csírázás külső és belső feltételeit egy csírázási kísérlet kapcsán

3.4.2. Az állatvilág főbb csoportjai a szervi differenciálódás szempontjából

- evolúciós újítások az állatvilágban

3.4.3. Az állatok szövetei, szaporodása, viselkedése

- Ismerje fel fénymikroszkópos készítményen, illetve képeken a következő szöveteket: többrétegű elszarusodott laphám, vázizom szövet, csontszövet, idegszövet, emberi vér
- Ivaros és ivartalan szaporodás az állatvilágban
- Hasonlítsa össze az öröklött és tanult magatartásformákat
- Önfenntartó és fajfenntartó magatartásformák

4. Az emberi szervezet

4.1.1. Homeosztázis

4.1.2. Általános egészségügyi vonatkozások

4.2.1. Bőr

- Ismerje fel mikroszkópos metszeten és ábrákon a bőr szöveti szerkezetét, ismertesse a részek funkcióit.

4.3. A mozgás

4.3.1. Anatómiai alapok, vázrendszer

4.3.2. Izomrendszer

4.3.4. A mozgás és mozgási rendszer egészségtana és szabályozása

4.4.1. Táplálkozás

- alapvető tápanyagok
- a tápcsatorna felépítése és működése és szabályozása

4.5. A légzés

- légcsere
- gázcsere
- hangképzés
- a légzőrendszer felépítése és működése és szabályozása
- a légzőrendszer egészségtana

4.6. Az anyagszállítás

4.6.1. A testfolyadékok

- vérnyirok
- vér, szövetnedv, szűrlet, nyirok

4.6.2. A szöveti keringés

4.6.3. A szív és az erek

- pivtar, kamra, billentyűk- vitorlás és zsebes - szerepe a keringésben, kis- és a nagy vérkör, verőerek(artéria), hajszálerek (kapilláris), gyűjtőér(véna), pulzus, vérnyomás
- Mérjen pulzust és vérnyomást (automata eszközzel), értelmezze a mért adatok eredményeit.

4.6.5. A keringési rendszer egészségtana, szabályozása és az elsősegélynyújtás

4.7. A kiválasztás

- vese, húgyvezeték, húgyhólyag és a húgycső szerepe a kiválasztásban; szűrletképzés, vizelet

4.7.1. A vizeletkiválasztó rendszer működése és szabályozása és egészségtana

4.8. A szabályozás

4.8.1. Idegrendszer és érzékszervek 4.8.1.1. Idegrendszer

4.8.1.2. Sejtszintű folyamatok

- idegsejt felépítése, működése és csoportosítása
- inger, ingerület, ingerküszöb, küszöbinger

4.8.1.3. Szinapszis

- -ingerület átvivő anyagok, kémiai és az elektromos szinapszis, acetilkolin, GABA, serkentő és gátló szinapszis

4.8.1.4. Az idegrendszer általános jellemzése

- Ismertesse a központi, környéki idegrendszer, az ideg, dúc, pálya, mag, kéreg, fehér-és szürkeállomány fogalmát, a testi (szomatikus) és a vegetatív idegrendszer jelentését
- az idegrendszer működésének fő folyamatait, és az ezt megvalósító sejtípusok
- Hasonlítsa össze a reflexívet és a reflexkört
- Ismerje fel ábrán és magyarázza a bőr-és izomeredetű gerincvelői reflexek reflexívét és funkcióját

4.8.1.5. A gerincvelő

- fehér és szürkeállomány, kötegek és szarvak, csigolyaközi dúc, mozgató és interneuronon
- a gerincvelő főbb funkcióit: kommunikáció a környék és az agyvelő között (fel- és leszállópályák)
- Elemezze a gerincvelői keresztmetszetet bemutató rajzolt ábrát vagy szövettani metszeti képet (felépítés és funkció).
- Készítsen rajzot a gerincvelő keresztmetszetéről, jelölje be főbb részeit (szürke-és fehérállomány, kötegek, szarvak, központi csatorna, gyökerek, gerincvelői idegek).
- Váltson ki térdreflexet, és magyarázza funkcióját

4.8.1.6. Az agy

- Ismerje fel az agy nyílrányú metszetén az agy részeit (agytörzs /nyúltvelő, híd, középagy/, köztiagy /talamusz, hipotalamusz/, kisagy, nagyagy lebenyei, kérgestest)
- ismertesse főbb funkcióikat.
- Ismertesse az alvás fázisait, indokolja az alvás létszükségletét.

4.8.1.7. Testérző rendszerek

- Ismertesse a testérző rendszer alapvető funkcióit
- Ismertesse a bőr és a belső szervek receptorait

4.8.1.8. Érzékelés

4.8.1.9. Látás

- az emberi szem felépítése és működése
- Magyarázzon egyszerű kísérleteket a vakfolt, a szintévesztés, a látásélesség és a térbeli tájékozódás vizsgálatára.
- Váltson ki pupillareflexet, magyarázza a tapasztaltakat

4.8.1.10. Hallás és egyensúlyérzés

- a külső-, a közép- és a belfül részeit, ismertesse a részek funkcióit
- Értelmezzen kísérletet a hangirány érzékelésének bemutatására.

4.8.1.11. A kémiai érzékelés (szaglás, ízérezékelés)

4.8.1.12. Testmozgató rendszerek

- Indokolja-, hogy alapvetően motivációs állapotok irányítják és aktiválják magatartásunkat. - - Ismertesse az agykéreg szerepét az akaratlagos mozgások kialakításában.
- Magyarázza a mozgatópályák kereszteződéseinek funkcionális következményeit.
- Rajzolt ábrán értelmezze a piramispálya lefutását.
- Ismertesse a kisagy fő funkcióját (mozgáskoordináció), hogy alkohol hatására ez az egyik leghamarabb kieső funkció

4.8.1.13. Vegetatív érző és mozgató rendszerek

- szimpatikus és a paraszimptikus rendszer

4.8.3.1. Drogok

- Érveljen a drogfogyasztás ellen, indokolja a szülő, a család, a környezet felelősségét és lehetőségét megelőzésében.

4.8.4.1. Hormonális működések

4.8.4.2. Belső elválasztású mirigyek

- a hormonrendszer működésének a lényegét, a hormontermelést és szabályozását
- az ember belső elválasztású mirigyének elhelyezkedése
- inzulin, adrenalin, tiroxin, tesztoszteron, oxitocin, ösztrogén, progeszteron, hcg, tüszőserkentő hormon, sárgatestserkentő hormon, növekedési hormon, pajzsmirigyserkentő hormon, tejelválasztást serkentő hormon, kortizol, mellékvese-androgének
- a női nemi ciklus során végbemenő hormonális, valamint a méhnyálkahártyában, petefészekben és testhőmérsékletben végbemenő változások

4.8.5. Az immunrendszer felépítése és működése

- immunitás
- vércsoportok
- immunrendszer egészségtana

4.9. Szaporodás és egyedfejlődés

4.9.1. Szaporítószervek

4.9.2. Egyedfejlődés

5. Egyed feletti szerveződési szintek

5.1. 1. Populáció

- Ismertessen példát hirtelen elszaporodó majd összeomló létszámú populációra.
- Elemezzon mezőgazdasági és egészségügyi problémákat e fogalmak segítségével: gradáció, biológiai védekezés, járványok.
- Értelmezzon emberi korfákat, vonjon le belőlük következtetéseket

5.1.2. Környezeti kölcsönhatások

- Elemezze a biológiai rendszerek térbeli (vízszintes és függőleges) és időbeli (periodikus és előrehaladó) változásait
- Elemezzon tűrőképességi görbéket: minimum, maximum, optimum, szűk és tág tűrőképesség.
- Ismerje fel és magyarázza esettanulmányok alapján a biológiai jelzéseket (indikációk)

5.2. Életközösségek (élőhelytípusok)

5.2.1. Ökológiai kölcsönhatások

- Ismertesse a szimbiózis, a versengés, az asztalközösség az antibiózis, az élősködés és a táplálkozási kölcsönhatás (predáció, élősködés) fogalmát

5.2.2. Az életközösségek jellemzői

- Értelmezzon esettanulmány alapján az emberi tevékenység hatását az életközösségekre (pl. fajgazdagság, terület).
- Ismertesse az ökológiai stabilitás fogalmát az életközösségek szintjén.

5.2.3. Hazai életközösségek

- Jellemezze egy iskolájához vagy lakóhelyéhez közeli terület élővilágát (természetközeli és bolygatott élőhelytípusok, környezeti tényezők, talaj, jellemző állat és növényfajok, színtezettség, ökológiai indikáció, időbeni változások)
- Használja a fajok és életközösségek jellemzésére a Növényismeret és Állatismeret könyveket
- Jellemezze egy terület ökológiai viszonyait és azok változásait az ott élő fajokat jellemző ökológiai mutatók (T-, W-, R-, N-, Z-értékek) alapján

5.3. Bioszféra

5.3.1. Globális folyamatok

5.4. Ökoszisztéma

5.4.1. Anyagforgalom

5.4.2. Energiaáramlás

5.4.3. Biológiai sokféleség

5.5. Környezet- és természetvédelem

- levegő, víz, talaj, sugárzás, hulladék

5.6. Fenntarthatóság

6. Öröklődés, változékonyság, evolúció

6.1. Molekuláris genetika

- mutáció, génműködés

6.2. Mendeli genetika

- Mendel törvények, minőségi és a mennyiségi jellegek öröklődése
- köztes-, uralkodó és lappangó öröklődés, kodomináns öröklődés, ivari kromoszómához kapcsolódó öröklődés, független és kapcsolt öröklődés

6.3. Evolúció

6.3.1. Evolúciós folyamatok

6.3.2. Fajképződés és az evolúció bizonyítékai

6.3.3. Biotechnológia

6.3.4. Bioetika

6.3.5. Bioinformatika

6.4. A bioszféra evolúciója

6.4.1. Prebiológiai evolúció és az ember evolúciója